

قرائتی بر بازآفرینی شهری پایدار در بافت‌های تاریخی با تحلیل و ارزیابی تحقق پذیری معیارهای آن در محلات بافت تاریخی شیراز

الهام امان‌زادگان^۱، منوچهر طبیبیان^{۲*}

۱. دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی

۲. استاد گروه شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی

(دوایف: ۱۳۹۸/۱۲/۲۴ پذیرش: ۱۳۹۹/۷/۸)

Reading sustainable urban regeneration in historical Districts by analyzing and evaluating the feasibility of its criteria in the historical District of Shiraz

Elham Amanzadegan¹, Manouchehr Tabibian^{2*}

1. Ph.D. Student of Urban Planning, Islamic Azad University

2. Professor Department of Urban Planning, Islamic Azad University

(Received: 12/March/2020

Accepted: 30/Sep/2020)

Abstract

The main issue of the present study is the feasibility of Shiraz sustainable urban regeneration indicators and components. In order to achieve the goals, the status of sustainable urban regeneration indicators are analyzed and evaluated (economic, managerial, legal, participatory, socio-demographic, cultural-tourism and physical-functional) in the target areas of Shiraz's historical district (Darb-shazdeh, Sare-dozak, Eshagh-beig, bazare-morgh and sange-siah). These quarters are selected as target neighborhoods to evaluate the regeneration and sustainability indices, purposefully due to the availability of documentation of rehabilitation, renovation and regeneration programs and the availability of actors, stakeholders, and key elements of plans and programs. The statistical population of this study is 26069 inhabitants of five selected neighborhoods of eight municipality of Shiraz historical district. Then, 384 people were selected using Cochran formula and questionnaires were distributed and completed by simple random method. The required data were collected through FMEA analysis and field studies (questionnaire and interview) and analyzed by SPSS software, one-sample T-test, analysis of variance, test experience (LSD) and Friedman. Research findings show that in Shiraz status qua, physical-functional index with the mean of 3.443 had the highest mean and public participation index with the mean of 2.223 was the lowest. The results of analysis of variance indicate that there are significant differences among the five target neighborhoods of Shiraz historical district in terms of sustainable urban regeneration indices. Also, according to the results of Friedman test, Sare-dozak neighborhood with a mean of 3.53 is the lowest and the Bazare-morgh with a mean of 12.17 is ranked first.

Keywords: Evaluation, Sustainable Urban Regeneration, Historical District, Target Neighborhoods, Shiraz.

چکیده

مسئله اصلی تحقیق حاضر، تحقق‌پذیری شاخص‌ها و مؤلفه‌های بازآفرینی پایدار شهری شیراز است که به منظور رسیدن به اهداف، وضعیت شاخص‌های بازآفرینی شهری پایدار (اقتصادی، مدیریتی، حقوقی، قانونی، مشارکتی، اجتماعی-جمعیتی، فرهنگی-گردشگری و کالبدی-عملکردی) در محلات هدف بافت تاریخی شیراز (درب شازده، سردزک، اسحاق بیگ، بازارمرغ و سنگ سیاه) که به علت وجود اسناد و مدارک طرح‌ها و برنامه‌های بهسازی، نوسازی و بازآفرینی و همچنین در دسترس بودن ذینفعان، بازیگران و عوامل اصلی طرح‌ها و برنامه‌ها به صورت هدفمند به عنوان محله هدف ارزیابی شاخص‌های بازآفرینی و پایداری انتخاب شدند، مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفت. جامعه آماری این پژوهش را ساکنین پنج محله منتخب از منطقه هشت شهرداری بافت تاریخی شهر شیراز معادل ۲۶۰۶۹ نفر تشکیل می‌دهند که با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر انتخاب و پرسشنامه به روش تصادفی ساده در سطح محلات توزیع و تکمیل شد. داده‌های مورد نیاز تحقیق، از طریق روش تجزیه و تحلیل FMEA و مطالعات اسنادی و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه) گردآوری و با نرم‌افزار SPSS. آزمون آماری T تک نمونه‌ای، تحلیل واریانس، آزمون پس از تجربه (LSD) و فریدمن تجزیه و تحلیل شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد در شرایط موجود شیراز، شاخص کالبدی-عملکردی با میانگین ۲/۴۴۳ بالاترین میانگین و شاخص مشارکت عمومی-مردمی با میانگین ۲/۲۲۳ کمترین میانگین را به خود اختصاص داده است. نتایج حاصل از تحلیل واریانس حاکی است که در میان محلات پنج‌گانه بافت تاریخی شهر شیراز به لحاظ شاخص‌های بازآفرینی پایدار شهری تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین، با توجه به نتایج آزمون فریدمن، محله سردزک با میانگین ۳/۵۳، کمترین رتبه و محله بازارمرغ با میانگین ۱۲/۱۷، در رتبه اول قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی، بازآفرینی شهری پایدار، بافت تاریخی، محلات هدف پنج‌گانه، شیراز.

مقدمه

افت کیفیت محیط شهری ناشی از الگوی غالب شهرنشینی شهرهای صنعتی و تغییرات اساسی در ساختار و عملکرد بخش‌های مرکزی و قدیمی شهری باعث شد که مسئله بازآفرینی بخش تاریخی و کهن شهرها به عنوان مسئله‌ای مهم مطرح شود. بافت‌های تاریخی، بافت‌هایی هستند که در گذر زمان شکل گرفته و تکامل یافته و امروز تسط تکنولوژی عصر حاضر محاصره شده‌اند. علی‌رغم اینکه بافت‌های تاریخی به اقتضای زمان در گذشته دارای عملکرد منطقی و سلسله‌مراتبی بوده‌اند، امروز از لحاظ ساختاری و عملکردی دچار کمبودهایی هستند و اغلب جوابگوی نیاز ساکنین خود نیستند (حبیبی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۶). برخی از طرح‌های ساماندهی بافت تاریخی شهری در عصر جهانی‌سازی بر بازساخت کالبدی و رشد اقتصادی در راستای انباشت سرمایه تأکید داشته و بی‌توجه به بعد اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی در این بافت‌ها بوده است (ابوذری و زیاری، ۱۳۹۸: ۳۳۶). این عدم توجه به بعد اجتماعی مانع مشارکت شهروندان در این طرح‌ها شده است (Maginn, 2007: 26; Yong et al., 2017: 135; Hong, 2018: 197) و در نتیجه منجر به عدم تحقق و موفقیت طرح‌ها و برنامه‌های ساماندهی بافت تاریخی می‌شود. بافت‌های تاریخی و کهن شهرها به دلایلی مشکلاتی کالبدی و فعالیتی و کمبود سرانه در برخی کاربری‌ها چون کاربری‌های فرهنگی-فراغتی، موجب کاهش ارزش و اهمیت بافت با هویت شهری، جابه‌جایی جمعیت بومی و عدم تعلق و حس به مکان و فضا شده و زمینه‌های بروز آسیب‌های اجتماعی را فراهم آورده است. از این‌رو، رویکردهای مداخله‌گرایانه‌ای همچون بازآفرینی^۱، به عنوان رویکردی جدید به منظور ایجاد سازمان فضایی منطبق با شرایط تازه و ویژگی‌های نو در دنیای معاصر که همگی در پی ایجاد روابط جدید شهری و بازتعریف سازمان فضایی کهن، موثر هستند، در بررسی مسائل و مشکلات بافت‌های تاریخی و ناکارآمد شهری به کار می‌رود (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۴: ۳). به دلیل ناکارآمدی دیدگاه‌ها و نظریات مربوط به ساماندهی بافت تاریخی چون بهسازی، بازسازی، باززنده‌سازی و برخی رویکردهای دیگر، که گاهاً به دنبال

تزییق اندیشه‌ای جدید در بافت بوده‌اند، بدون اینکه به نیازهای معاصر و روزآمد بافت و مردم توجهی شود و این دلایلی بر عدم موفقیت این اندیشه‌ها و دیدگاه‌هاست (حبیبی و مقصودی، ۱۳۸۶: ۲۰-۱). کاربست بازآفرینی در بخش تاریخی توامان با مبحث پایداری، منجر به توسعه یکپارچه و پایدار بافت خواهد شد. این رویکرد جامع می‌تواند با در نظر گرفتن تمامی ابعاد و مؤلفه‌های اثرگذار بر بافت تاریخی بر کیفیت و هویت این بافت‌ها تأثیر بگذارد (رفیعیان، ۱۳۹۲: ۱۳). به عبارتی دیگر، در بازآفرینی شهری^۲ به‌ویژه در بافت‌های تاریخی، سازمان فضایی جدیدی منطبق با شرایط تازه با ویژگی‌های نو خلق می‌شود (زنگی‌آبادی و مویدفر، ۱۳۹۱: ۲۹۸). بازآفرینی شهری شامل همه جنبه‌های اساسی توسعه شهری از جمله مسائل روان‌شناختی است (Korkmaz and Balaban, 2019: 1). امروزه، بازآفرینی شهری، موضوعی جهانی است و به شکلی گسترده، داشتن یک برنامه بازآفرینی شهری مؤثر، به یکی از مهمترین راهکارها برای تمام شهرهای جهان تبدیل شده است که می‌خواهند از توسعه افقی و گسترده دست بکشند و توسعه درونی و متراکم را ایجاد کنند (Leary & McCarthy, 2013). با توجه به پژوهش‌های انجام شده طی دهه‌های اخیر (دونادا^۳ و همکاران، ۲۰۲۰؛ کرکماز و بالابان^۴، ۲۰۱۹؛ کیم و برامول^۵، ۲۰۱۹؛ لازارویچ^۶ و همکاران، ۲۰۱۶؛ گیتینگ و دی فرانترز^۷، ۲۰۰۴؛ حیدری و همکاران، ۱۳۹۸؛ نادریان، ۱۳۹۶؛ لطفی و همکاران، ۱۳۹۶؛ ایزدی، ۱۳۹۶؛ توکلی و همکاران، ۱۳۹۶؛ شعله و همکاران، ۱۳۹۷؛ موسوی و همکاران، ۱۳۹۸؛ کریم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷؛ توکلی‌نیا و یدالنه‌نیا، ۱۳۹۷؛ فنی و شیرزادی، ۱۳۹۷؛ پوراحمد و احمدی‌فر، ۱۳۹۷؛ ابوذری و زیاری، ۱۳۹۸، حکیمی و همکاران، ۱۳۹۴؛ پورمحمدی و همکاران، ۱۳۹۴ و غیره)، می‌توان دریافت که نتایج پژوهش از بسیاری ابعاد با پژوهش‌های پیشین مطابقت دارد، اما تفاوت مقاله حاضر با دیگر مطالعات، تأکید بر شاخص‌های بازآفرینی در ابعاد گسترده‌تر، مقایسه اهمیت شاخص‌ها و معیارها در محلات هدف بافت تاریخی شیراز و رتبه‌بندی محلات

2. Urban Regeneration
3. Donada
4. Korkmaza & Balabanb,
5. Kim & Bill
6. Lazarević
7. Keating and Frantz

تاریخی شیراز پرداخته شده است. پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این پرسش‌هاست که:

- ۱- وضعیت شاخص‌های بازآفرینی شهری پایدار در بافت‌های تاریخی شیراز چگونه است؟
- ۲- کدام یک از محلات پنج‌گانه بافت تاریخی شیراز به لحاظ شاخص‌های بازآفرینی شهری پایدار در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارد؟

بافت‌های تاریخی ویژگی‌های ارزشمند و منحصر به فردی دارند که آن‌ها را از سایر بافت‌های شهری متمایز می‌کند (مویدفر و صابری، ۱۳۹۹: ۱۴۱). بافت تاریخی را می‌توان هر شکلی از فضای ساخته شده تعریف کرد که در آن بازتاب پیشرفت سازمان‌یافته، تداوم یافته و طراحی شده اندیشه انسانی را در دورانی از گذشته، یعنی غیر معاصر با خود بتوان دید (فکوهی، ۱۳۸۸: ۹۶). به منظور حفاظت از بافت‌های تاریخی شهرها و موفقیت طرح‌ها و برنامه‌های بهسازی و نوسازی در این مناطق، باید بخش و نهادی جدایی‌ناپذیر از سیاست‌های منسجم توسعه اجتماعی و اقتصادی در هر سطح در نظر گرفته شود (Peerapun, 2012: 36). سیر تکاملی مداخله در بافت‌های موجود شهرها از بازسازی‌های پس از جنگ جهانی دوم آغاز می‌شود. پس از آن در دوره نوسازی، به دو مقوله توسعه مجدد و تجدید حیات شهری توجه شده و در انتهای این دوره، رویکرد تعاملی نوسازی^۱ شکل می‌گیرد. سپس، بازآفرینی شهری در دوره اول خود با دیدگاه غالباً اقتصادی و از طریق طرح‌های بزرگ‌مقیاس برای توسعه‌های مجدد پرهزینه مطرح می‌شود. این رویکرد در دوره دوم به سوی شکل جامع‌تری از سیاست‌گذاری و اعمال تمرکز بر روی راه‌حل‌های یکپارچه و ارتقای کیفیت زندگی حرکت می‌کند و نهایتاً به رویکرد نوزایی شهری می‌انجامد (عزیزی و بهرا، ۱۳۹۶: ۶). در ادبیات و مبانی نظری جهانی، واژه و مفهوم «بازآفرینی شهری» به عنوان یک واژه عام شناخته شده است که در برگیرنده مفاهیم دیگری چون بهسازی،

تاریخی با استفاده از روش‌شناسی است که سعی در توصیف و شرح فرآیند تحقق‌پذیری بازآفرینی دارد. در کل، درک ما از تحقق‌پذیری برنامه‌های بازآفرینی ضعیف است و همین امر لزوم انجام پژوهش‌های بیشتری در زمینه توسعه متدولوژیک تحقق‌پذیری طرح و برنامه‌های بازآفرینی را روشن می‌سازد. کلانشهر شیراز با دارا بودن پهنه وسیعی از بافت تاریخی ارزشمند، فضای مستعدی برای توسعه پایدار اقتصاد شهری است، اما چنین قابلیت‌هایی هنوز در حالت بالقوه به سر می‌برند. از طرف دیگر، تحمیل شهرسازی جدید بر بدنه آن می‌تواند آثار زیان‌باری به بار آورده و چه بسا کارایی این بافت و معنا و مفهوم هویت تاریخی آن از بین برود. بازآفرینی شهری در این بافت‌ها می‌تواند بسیاری از ویژگی‌ها و مشخصه‌های آن‌ها را به نمایش بگذارد. در نتیجه می‌توان راهبردها و اقدامات متناسب و بهینه‌ای برای استفاده مجدد در پیش گرفت. بافت تاریخی شیراز، شالوده اصلی و قلب تپنده شهر است و عناصر هویت بخشی به عنوان، نماد شهر در این قسمت قرار دارد. این بافت در گذر زمان شاهد و مکان اصلی تجربه وقایع و جریان زندگی بوده است که امروزه، شاهد افت کیفیت و سرزندگی آن هستیم. به منظور بازگشت حیات شهری به هسته اصلی بافت تاریخی، می‌توان شالوده شهر را با نیازهای معاصر تطبیق داد و در عین حال، باعث حفظ و باز زنده‌سازی میراث فرهنگی شهر و در نظر گرفتن نقش فعال-تری برای بافت تاریخی شد. بنابراین، لازم است که در جهت بهبود مشکلات این محله تاریخی برنامه‌ریزی اصولی و صحیحی صورت گیرد تا از روند فرسودگی و تخریب این بافت تاریخی جلوگیری شود و جایگاه خود را در شهر باز یابد. از سوی دیگر، همگرایی به دلیل وجود تشابهات فرهنگی و اقتصادی-اجتماعی ساکنان، بالا بودن حس تعلق به مکان و هویت بافت کهن و توسعه درونی با حفظ ارزش‌های هویتی و اجتماعی بافت تاریخی، ضرورت به کارگیری رویکرد بازآفرینی را برجسته‌تر می‌کند. در این راستا، تحقق نیافتن بسیاری از طرح‌ها و برنامه‌های پیشنهادی بازآفرینی شهری موجب شد تا صاحب‌نظران به بررسی علل این مسأله و به طور کلی به بررسی زمینه‌های امکان‌پذیری مداخلات بازآفرینی شهری بپردازند. با توجه به این مسأله، هدف اصلی پژوهش، شناسایی معیارها و شاخص‌های تحقق طرح‌ها و برنامه‌های بازآفرینی شهری شیراز و میزان اهمیت هر کدام از آن‌ها است. برای این منظور، در این پژوهش به ارزیابی و تحلیل وضعیت شاخص‌های بازآفرینی شهری پایدار در محلات بافت‌های

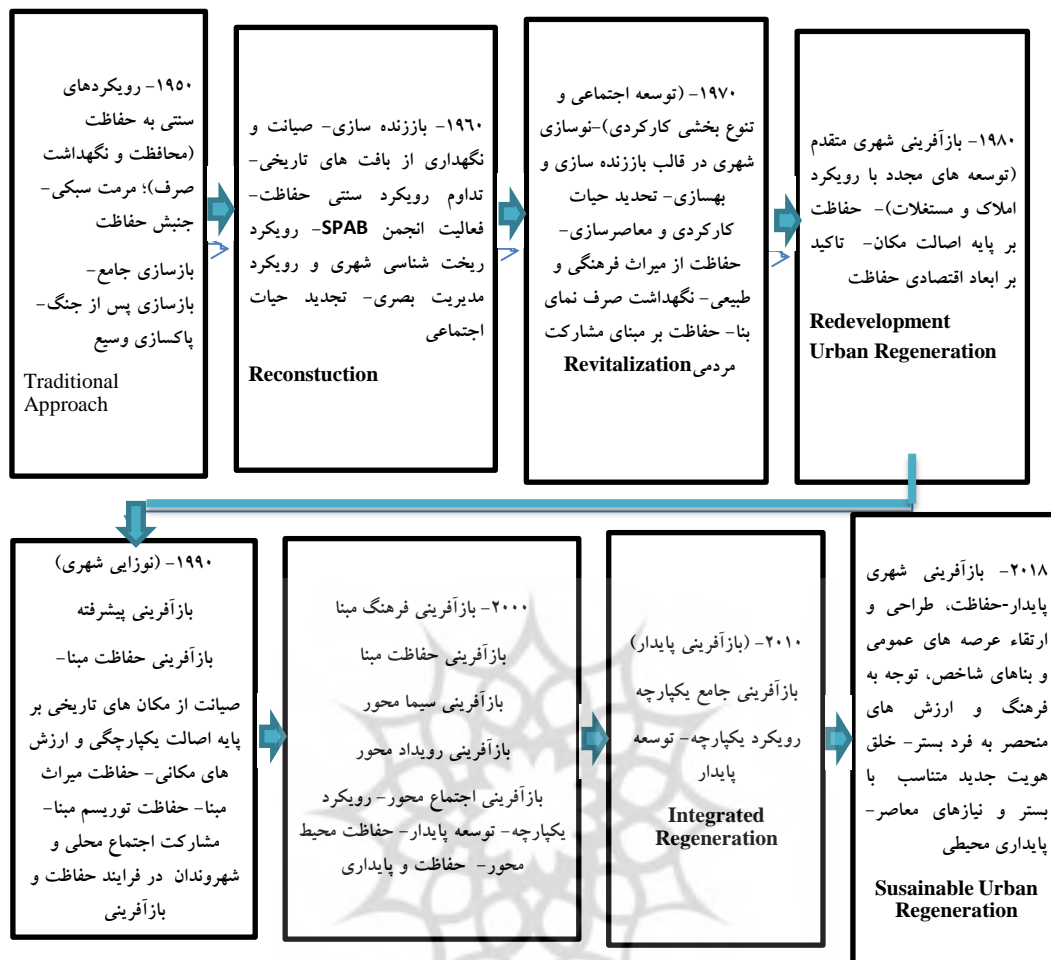
۱. حاصل تلفیق دو دیدگاه "توسعه مجدد" و "تجدید حیات شهری" برای رسیدن به توازن در توسعه‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی است و شیوه‌ای متعادل از نوسازی است که در آن، پرداختن به جنبه‌های کالبدی اهمیتی برابر با ابعاد اجتماعی دارد (لطفی، ۱۳۹۰: ۷۶).

نوسازی، بازسازی، توانمندسازی، روان‌بخشی و معاصرسازی و احیا است. بازآفرینی شهری فرآیندی است که به خلق فضای شهری جدید با حفظ ویژگی‌های اصلی فضایی کهن (کالبدی و فعالیتی) منجر می‌شود. در این بازتولید فضایی، فضای شهری جدیدی ایجاد می‌شود که ضمن شباهت‌های اساسی با سازمان فضای کهن شهری، از نظر ریشه‌ای و معنایی با فضای کهن شهری متفاوت است (پوراحمد و همکاران، ۱۳۸۹: ۷۴). یکی از رویکردهای اصلی مورد توجه دولت‌های اروپای غربی و آمریکای شمالی در اواخر دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ میلادی، در مواجهه با مسائل و مشکلات مناطق شهری، بازآفرینی شهری، به عنوان یک مفهوم نوظهور است (سجاذزاده و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۴۹). بازآفرینی پایدار شهری برخلاف رویکردهای پیشین برنامه‌ریزی شهری که صرفاً بر جنبه‌های کالبدی توجه داشته‌اند، بر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، کالبدی و سازمانی و فرایند سرزندگی بافت‌های قدیمی و فرسوده تأکید دارد (شماعی و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۹). رویکرد بازآفرینی شهری در تلاش برای حفاظت از ارزش‌های میراثی-فرهنگی در سازمان فضایی بافت کهن شهری است. عملکردهای بسیاری به عنوان موتور محرک بازآفرینی شهری در بافت تاریخی هستند، از جمله ایجاد مراکز هنری، فرهنگی و فضاهای گذران اوقات فراغت، طرح‌ها و پروژه‌هایی جهت ارتقای میراث تاریخی و صنعت گردشگری در بافت تاریخی که با جذب دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی همراه هستند و همچنین ایجاد فضاهایی با فعالیت‌های چندگانه که باعث پویایی و ایجاد حس سرزندگی محیط شهری و ایجاد فضاهای امن شهری می‌شوند (Rabbiosi, 2015: ۱۳۵).

۱۹۶). بررسی مطالعات انجام شده بر روی بازآفرینی شهری در طول دوره ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۲ میلادی (Zheng et al, 2014)، نشان‌دهنده بازنگری یکپارچه با تمرکز بر زیرسیستم برنامه‌ریزی و زیرسیستم اجتماعی بازآفرینی شهری است که طیف گسترده‌ای از موضوعاتی را در بردارد که با هم همپوشانی دارند و در نتیجه نمی‌تواند به‌سادگی در زمینه‌ای مشخص طبقه‌بندی شود (آریانا و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۲۴). (شکل ۱)

در واقع، از دهه ۹۰ میلادی به این سو، دگرگونی‌هایی در رویکرد بازآفرینی در ابعاد مختلف صورت گرفت که در همسویی با بحث‌های توسعه پایدار بود. ساده‌ترین آموخته‌ها از بازآفرینی دهه‌های ۷۰ و ۸۰ میلادی این بود که بازآفرینی چیزی بیش از بحث آجر و ملات است. در ادامه نیز رویکرد جدید بازآفرینی شهری پایدار مدنظر قرار گرفت که هاپکینز و همکاران نیز آن را مطرح کرده و افرادی مانند بلکمن بر آن تأکید داشته‌اند (ویسی و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۶). مهمترین تجارب جهانی در زمینه بازآفرینی به اختصار به شرح جدول ۱ معرفی شده‌اند.

تحقق بازآفرینی شهری پایدار، با توسعه اجتماع محور (مشارکت مردمی) شهرنگر، تقاضا محور و زمینه‌گرا در همه مراحل و اقدامات با تأکید بر نقش حمایت‌گر و تسهیل‌گر دولت و با رعایت اولویت‌بندی محله‌ها و محدوده‌های هدف دنبال می‌شود. در این فرآیند از رویکردهای یک‌سویه و از بالا به پایین و مداخلاتی که به ازهم‌گسیختگی بافت اجتماعی، اقتصادی و کالبدی محدوده‌های هدف منجر شود، پرهیز می‌شود (امینی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۳۵).

شکل ۱. سیری در روند رویکردهای مرمت و حفاظت شهری

منبع: ایزدی، ۱۳۸۰: ۲۰ و مطالعات میدانی نویسندگان، ۱۳۹۸

جدول ۱. تجارب جهانی بازآفرینی شهری

کشور	تجارب	کشور	تجارب
آمریکا	استفاده مجدد و تطبیق یافته از ساختار کالبدی موجود برای رسیدن به اهداف جدید توسعه‌ای از اصول مورد تأکید بازآفرینی در این کشور بوده است. از دیگر اصول مورد توجه در بازآفرینی شهری در این کشور اشاعه حیات مدنی از طریق طراحی کالبدی در تجدید ساختار کالبدی-اجتماعی شهرها به کار گرفته می‌شود.	انگلیس	در انگلستان ملاحظات اقتصادی در بیشتر طرح‌ها لحاظ می‌شود. همچنین، در ملاحظات اجتماعی به مشارکت مردم و تقویت حیات اجتماعی توجه شده است. توجه عمده به ارزش‌های فرهنگی که لازمه توسعه صنعت گردشگری است در طرح‌های بازآفرینی این کشورها مورد توجه قرار می‌گیرد.
فرانسه	توسعه اقتصادی-اجتماعی شهر با رویکرد آمایش سرزمین	ژاپن	سند نارا را به دلیل سنت‌های خاص خود مطرح می‌کند.
یونان	باززنده‌سازی نواحی تجاری و صنعتی با منافع تاریخی را در دستور کار قرار دادند.	نیوزیلند	این کشور منشور ایکوموس را به منظور حفاظت از میراث فرهنگی کشور نیوزیلند ارائه می‌دهد.

استرالیا	این کشور در راستای توجه به اصول بازآفرینی، منشور بورا را در رابطه با اهمیت و ارزش مکان‌های تاریخی به دلیل وضعیت خاص بومیان کشورش ارائه می‌دهد.	ایران	تصویب سند ملی راهبردی احیای بهسازی، نوسازی، و توانمندسازی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری با هدف جلب همکاری و مشارکت کلیه دستگاه‌های ذی‌ربط در فرآیند بازآفرینی پایدار محدوده‌ها و محله‌های هدف برنامه به منظور حفظ حقوق شهروندی، ارتقای کیفیت زندگی، بازیابی هویت شهری و اعمال حکمروایی محلی
----------	--	-------	---

منبع: فنی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۸۶.

داده‌ها و روش کار

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است. روش جمع‌آوری اطلاعات به دو صورت اسنادی و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه) است. جامعه آماری تحقیق را شهروندان محلات پنج‌گانه بافت تاریخی شهر شیراز (بازار مرغ، درب‌شازده، اسحاق‌بیگ، سنگ‌سیاه و سردزک) و کارشناسان و خبرگان باتجربه و صاحب‌نظر در رابطه با طرح‌ها و برنامه‌های بهسازی، نوسازی و بازآفرینی بافت تاریخی شیراز، شامل ۲۶۰۶۹ نفر تشکیل می‌دهند (شهرداری شیراز، ۱۳۹۸). حجم نمونه از طریق فرمول کوکران ۳۸۴ نفر محاسبه و متناسب با جمعیت هر محله تعدادی پرسشنامه به آن محله اختصاص داده و به روش نمونه‌برداری تصادفی خوشه‌ای توزیع شد (جدول ۲). روایی تحقیق با نظرات کارشناسان و اساتید و برای سنجش میزان پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد (جدول ۳). برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS و با استفاده از آزمون‌های آماری تی تک‌نمونه‌ای، تحلیل واریانس (آنوا)، آزمون پس از تجربه^۱ (LSD) و آزمون فریدمن^۲ استفاده شده است و در نهایت وزن هر یک از معیارها و شاخص‌ها تعیین شد و بر اساس هدف پژوهش اولویت‌بندی شاخص‌ها و رتبه‌بندی محلات انجام شد. نگارندگان از این روش‌های تجزیه و تحلیل و همچنین روش تجزیه و تحلیل FMEA^۴، برای تعریف، شناسایی، اولویت‌بندی و برطرف نمودن ناسازگاری در سیاست، برنامه، فرآیند، طراحی و یا خدمات بهره‌می‌جوید و یا

به عبارت دیگر از روش FMEA به عنوان روشی نظام‌مند برای شناسایی و اولویت‌بندی شاخص‌های مطلوب و نامطلوب جلوگیری از مسائل مرتبط با اجرای سیاست‌های بازآفرینی و بررسی تحقق‌پذیری معیارهای بازآفرینی پایدار شهری بهره‌می‌جوید.

جدول ۲. جمعیت، مساحت و سهم محلات پنج‌گانه بافت تاریخی شهر شیراز

تعداد پرسشنامه	مساحت (هکتار)	جمعیت (نفر)	محلات
۹۱	۳۰	۶۱۶۲	سردزک
۶۳	۳۱	۴۲۶۹	سنگ سیاه
۸۳	۳۶	۵۶۳۹	اسحاق بیگ
۱۰۸	۵۱	۷۳۲۲	درب شازده
۳۹	۲۱	۲۶۷۷	بازار مرغ
۳۸۴	۱۶۹	۲۶۰۶۹	مجموع

منبع: شهرداری شیراز، ۱۳۹۸؛ نگارندگان، ۱۳۹۸.

در این پژوهش سعی شده است که معیارها و شاخص‌های تدوین شده در طرح‌ها و برنامه‌های مصوب و اجرایی تحت عنوان بازآفرینی بافت تاریخی شیراز با استناد به طرح تفصیلی شیراز، با استفاده از فرآیند چندگانه روش تجزیه و تحلیل FMEA انتخاب شوند و میزان تحقق هر معیار و شاخص در محلات هدف مورد مطالعه مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد. بر این اساس، با وجود سیاست‌های بی‌شمار در طرح‌ها و برنامه‌های مصوب در بافت تاریخی شیراز، نگارندگان با مصاحبه با کارشناسان بازآفرینی بافت تاریخی و همچنین از طریق برداشت‌های میدانی متعدد در بافت تاریخی، سعی در غربالگری سیاست‌های مدون نموده، تا از این طریق تنها سیاست‌های ناسازگار مربوط به هر شاخص و معیار انتخاب شود. در این میان، با روش دلفی، تعداد ۹۵ سیاست مربوط به ابعاد مختلف مشترک در مبحث بازآفرینی و پایداری، شامل

1. post-hoc test

۲. آزمون LSD یا روش حداقل اختلاف معنی‌دار، برای مقایسه دو به دو میانگین گروه‌ها به کار می‌رود (Least Squar Difference).

3. Friedman Test

۴. روش تجزیه و تحلیل حالات بالقوه شکست و اثرات آن مبتنی بر منطق فازی - Failure Modes & Effects Analyses

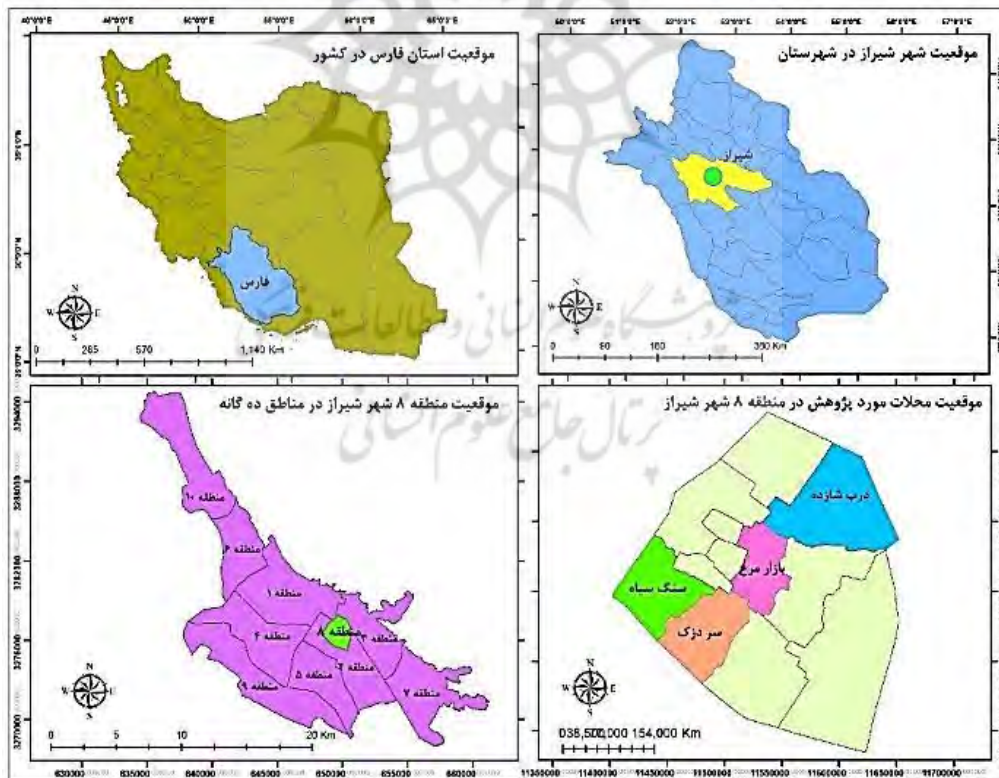
ابعاد اقتصادی-مالی (مربوط به ذینفعان و بهره‌وران)، ابعاد و
 رویکرد مشارکتی، ابعاد کالبدی-عملکردی، ابعاد اجتماعی-
 جمعیتی، ابعاد فرهنگی-گردشگری، ابعاد زیست‌محیطی و ابعاد
 قانونی-حقوقی-مدیریتی، پس از غربالگری ۱۲۱ سیاست که
 امکان ناسازگاری در طرح‌ها و برنامه‌های بازآفرینی بافت
 تاریخی شیراز داشتند، مورد شناسایی قرار گرفته‌اند (اکتفا به ذکر
 ۵ گویه به دلیل فرمت مقاله). (جدول ۳)

جدول ۳. آلفای کرونباخ شاخص‌های تحقیق

تعداد گویه	آلفای کرونباخ	شاخص
<ul style="list-style-type: none"> ▪ عدم همکاری میان سازمانی (عدم هماهنگی و همکاری عمودی و افقی واحدها و سازمان‌های ذیربط مرتبط با بازآفرینی بافت تاریخی شیراز) ▪ فقدان ساختار مدیریتی یکپارچه (عملکرد چند پاره و بخشی نهاد های مختلف) و نبود نگرش واحد در ارتباط با بازآفرینی بافت کهن ▪ عدم وجود دانش بازآفرینی شهری در میان تیم‌های درگیر و سهام داران و سرمایه گذاران ▪ عدم همخوانی سیاست و برنامه با ماهیت بافت تاریخی ▪ عدم وجود نهادی سیاستگذار، برنامه‌ریز و ناظر بر تحقق برنامه‌های بازآفرینی بافت تاریخی شیراز 	۰/۷۱۳	مدیریت و قوانین (قانونی-حقوقی)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ عدم همخوانی بودجه طرح با بودجه مصوب ▪ عدم جذب سرمایه‌گذار و سهام‌دار در پروژه‌ها و ایجاد کسب و کار جدید ▪ توجه صرف به سودآوری و بعد اقتصادی پروژه‌ها ▪ عدم ایجاد ابزارهای مالی و حقوقی در جهت تقویت و تسهیل جریان بازآفرینی بافت ناسازگاری بر سر منافع، میان بهره‌وران کلیدی مختلف در راستای اجرای سیاست 	۰/۷۷۱	اقتصادی-مالی سرمایه گذاری
<ul style="list-style-type: none"> ▪ عدم مشارکت ساکنین به دلایل اقتصادی یا به علت عدم اطلاع از طرح‌ها و برنامه‌ها ▪ عدم اجرای سیاست تشویق بخش خصوصی و سرمایه‌گذاران برای مشارکت ▪ عدم اولویت بخشی به مشارکت همه جانبه ساکنان از طریق توانمند سازی و تقویت نهادها و سازمان‌های مردم نهاد ▪ عدم مشارکت عرصه علم و دانش در تهیه و اجرای طرح‌ها ▪ عدم توانایی در ایجاد و برقراری تعامل و تعادل متناسب بین دو جامعه سنتی و مدرن (به عنوان مثال بازسازی‌های صورت گرفته به شیوه مدرن در خیابان لاینز در محدوده آستانه) 	۰/۸۵۶	مشارکت عمومی-مردمی
<ul style="list-style-type: none"> ▪ عدم توجه به بومی‌سازی تجارب دیگر کشورها و در نظر گرفتن فرهنگ بافت تاریخی شیراز ▪ عدم توجه به حفاظت پایدار و احیای میراث فرهنگی، تاریخی و هویت فرهنگی شهر در همراهی با با فرایندهای توسعه ▪ عدم هماهنگی طرح‌ها و سیاست‌ها با بستر طبیعی، فرهنگی و تاریخی و توجه به مزیت‌های خاص بافت ▪ عدم توجه به ارتقا صنعت توریسم و گردشگری به صورت کلان (ساخت خانه‌های بوم گردی-هتل و...) به عنوان ایجاد درآمد پایدار 	۰/۹۵۱	فرهنگی - گردشگری

<ul style="list-style-type: none"> ▪ عدم توجه به کاهش محرومیت اجتماعی (ریشه کن کردن یا کاهش فقر شهری- بد مسکنی و عدم وجود خدمات مورد نیاز) ▪ عدم توجه به کاهش جرم‌خیزی در بافت تاریخی (مشاغل کاذب و ...) ▪ عدم توجه به تنظیم و اجرای برنامه‌های توسعه اجتماع، بهبود معیشت و حل مسائل اجتماعی به موازات بهسازی، نوسازی و بازآفرینی بافت تاریخی ▪ عدم توجه به حفظ و احیای حقوق شهروندی-تحقق حقوق شهروندی ▪ خالی شدن بافت از ساکنین بومی و عدم تشویق جمعیت ساکن به ماندن در بافت 	<p>۰/۷۲۷</p>	<p>اجتماعی- جمعیتی</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ عدم در نظر گرفتن شاخص‌های تاب آوری (عدم تجهیز و مقاوم‌سازی بافت تاریخی در برابر حوادث قهری) ▪ عدم در نظر گرفتن احیای ساختار کالبدی و فضایی بافت کهن ▪ عدم توجه به حفاظت، ارتقا و طراحی عرصه‌های عمومی و بناهای شاخص و ارزش‌های تاریخی در بافت ▪ عدم ارائه طرح برای استفاده کارآمد از زمینهای قهوه‌ای-زمین‌های رهاشده و فاقد بنا (با وجود اینکه درصد بالایی از بافت را به خود اختصاص داده‌اند) ▪ عدم کارآمد بودن و تاثیرگذاری برنامه‌های تحت عنوان ساماندهی و تجهیز قلمرو عمومی 	<p>۰/۹۱۴</p>	<p>کالبدی- عملکردی</p>

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۸

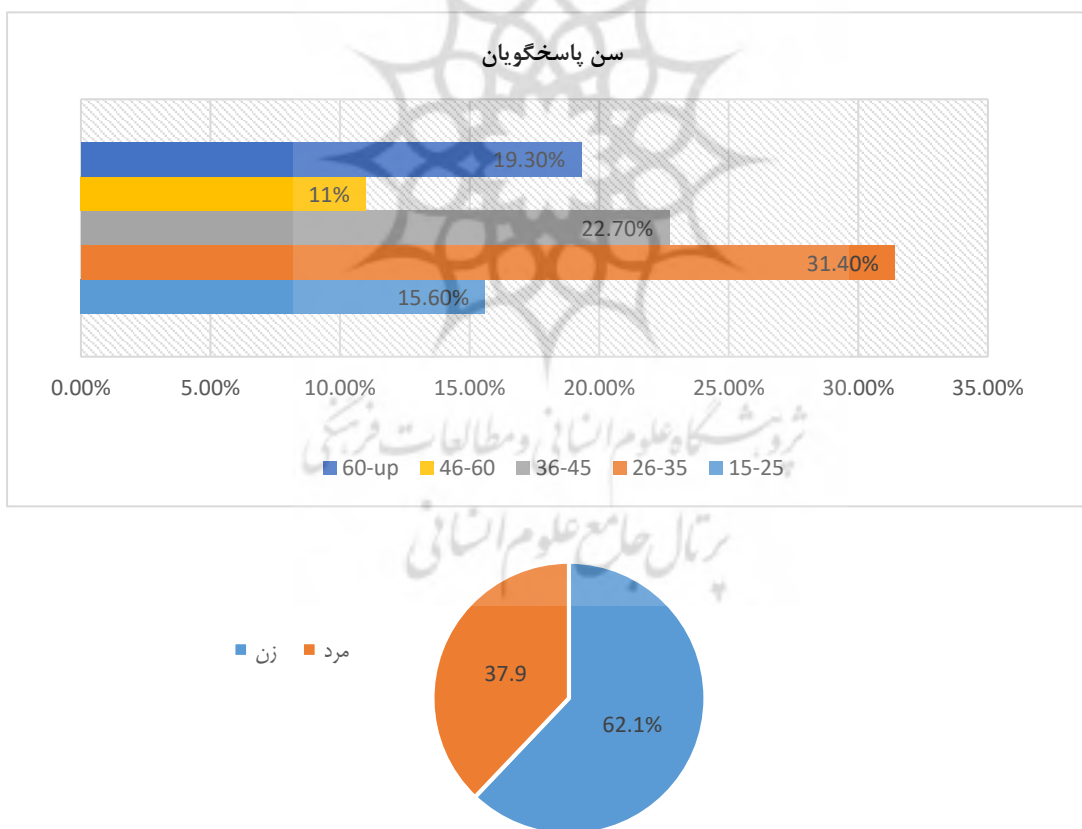
شکل ۲. موقعیت بافت تاریخی شهر شیراز

منبع: پایگاه داده علوم زمین، ۱۳۹۵، ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۸

شرح و تفسیر نتایج

با توجه به نتایج تحقیق، از ۳۸۴ پاسخگو پرسشگری شده، ۶۲/۱ درصد پاسخگویان مرد و ۳۷/۹ درصد آن‌ها زن بودند. از میان تمام پاسخگویان، سن ۱۵/۶ درصد بین (۱۵-۲۵) سال، ۳۱/۴ درصد و بیشترین پاسخگویان بین (۲۶-۳۵) سال بوده‌اند، سن ۲۲/۷ درصد پاسخگویان بین (۳۶-۴۵) سال، سن ۱۱ درصد پاسخگویان بین (۴۶-۶۰) سال و تنها ۱۹/۳ درصد از پاسخگویان ۶۰ سال به بالا سن داشتند. در بررسی سطح تحصیلات، مشاهده شد که از میان کل پاسخگویان تحصیلات ۲۴ درصد بیسواد، ۲۵/۲ درصد زیر دیپلم، ۲۹/۸ درصد دیپلم، ۱۳/۳ درصد فوق‌دیپلم، ۷/۷ لیسانس و بالاتر بودند. ۴۹/۶ درصد پاسخگویان درآمد پایین، ۳۶/۲ درصد درآمد متوسط و ۱۴/۲ درصد نیز درآمد بالایی دارند. (شکل ۳)

محدوده مورد مطالعه منطقه بافت تاریخی شیراز را با وسعت ۳۷۸ هکتار بخشی از محدوده مرکزی شهر شیراز شامل می‌شود که دارای جمعیتی معادل ۴۸۱۹۵ نفر است (مهندسین مشاور پردازاز، ۱۳۹۵) (شکل ۲). لذا، علاوه بر اینکه هسته اولیه پیدایش شهر شیراز بوده، در حال حاضر نیز بسیاری از فعالیت‌های مرکزی تجاری، مذهبی، خدماتی و اداری را در خود جای داده و ظرفیت‌های بالقوه قابل‌توجهی جهت رونق فعالیت‌های سیاحتی، زیارتی، تجارتی، فرهنگی و مسکونی دارد. به طور کلی، محلات این منطقه از حیث فرسودگی، پایین بودن سطح درآمد، حضور اقشار سنتی در کنار مهاجران تازه وارد، کمبود خدمات شهری و کهنسالی جمعیت با یکدیگر وجه اشتراک دارند (اسدی و رفیعیان، ۱۳۹۷: ۱۰).

شکل ۳. یافته‌های توصیفی تحقیق

سال به بعد، تحت عنوان «بافت تاریخی-فرهنگی شیراز» تحت نظارت شهرداری به صورت مستقل اداره می‌شود (مهندسین مشاور پردازاز، ۱۳۸۹: ۱).

ارزیابی وضعیت شاخص‌های بازآفرینی در محلات پنج-گانه بافت تاریخی شیراز

به منظور بررسی و ارزیابی وضعیت بازآفرینی در محلات پنج‌گانه بافت تاریخی شیراز از آزمون تی استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که از میان مؤلفه‌های شش‌گانه بازآفرینی در محلات پنج‌گانه بافت تاریخی شهر شیراز، سه مؤلفه میانگین بالاتر از حد مطلوب و سه مؤلفه پایین‌تر از میانگین حد مطلوب ارزیابی شده است. مؤلفه کالبدی- عملکردی با میانگین ۳/۴۴۳ بالاترین میانگین را به خود اختصاص داده است. به عبارت دیگر، مطلوب‌ترین مؤلفه و مؤلفه مشارکت عمومی- مردمی با میانگین ۲/۲۳۲ کم‌ترین میانگین را به خود اختصاص داده است و به عبارتی نامطلوب‌ترین مؤلفه است. در مجموع، وضعیت بازآفرینی در محلات پنج‌گانه با میانگین ۲/۹۳۳ پایین‌تر از حد مطلوب ارزیابی شده است (جدول ۴).

بافت تاریخی شیراز تا پیش از توسعه شهر در قرن هجری حاضر به عنوان شهر قدیم شیراز شناخته می‌شده که ساختار آن نیز مطابق با شهر قدیم است. این منطقه به عنوان قلب تاریخی و فرهنگی شهر مطرح است. بدین معنی که هم به واسطه استقرار عناصر اصلی مذهبی (با عملکرد منطقه‌ای، ملی و حتی حوزه‌ها کشورهای منطقه) و هم تاریخی به عنوان مرکزیت تاریخی- فرهنگی شهر عملکرد دارد. منطقه تاریخی- فرهنگی شهر شیراز منطبق بر محدوده منطقه ۸ شهرداری است که در جوار مناطق یک، دو و سه قرار دارد که عمده همجواری آن از جنوب، غرب و شرق با منطقه ۲ است. محدوده شهر قدیم را خیابان‌های فردوسی در شمال، کشاورز، زنبیه در شرق، بلوار سیبویه در جنوب و خیابان‌های سعدی، توحید و قآنی در غرب به صورت حلقه‌ای از سایر مناطق همجوار مجزا کرده‌اند. بر روی این حلقه مجموعاً ۹ دروازه قرار دارد که این دروازه‌ها به همراه میدان‌ها و فلکه‌ها به عنوان مفاصل و نقاط اتصال بافت قدیم و جدید محسوب می‌شود. لازم به ذکر است که منطقه (بافت تاریخی) تا قبل از سال ۱۳۷۷ تحت نظارت مناطق دو و سه شیراز بوده و از این

جدول ۴. ارزیابی شاخص‌های بازآفرینی در محلات پنج‌گانه بافت تاریخی شیراز با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

Test value=3							مؤلفه‌ها
باضریب		اختلاف میانگین	سطح معناداری	مقدار t	انحراف معیار	میانگین	
اطمینان ۹۵ درصد	حد پایین						
-۰/۲۲۱	-۰/۶۲۳	-۰/۴۵۹	۰/۰۰۰	-۳/۴۳۴	۰/۸۳۴	۲/۵۴۱	اقتصادی- سرمایه گذاری
-۰/۳۴۳	-۰/۷۶۷	-۰/۶۶۶	۰/۰۰۰	-۳/۵۴۴	۰/۸۱۳	۲/۳۳۴	مدیریت و قوانین و مقررات
۰/۳۵۴	۰/۰۱۶۳	۰/۲۳۲	۰/۰۰۲	۴/۳۱۲	۰/۸۷۸	۳/۲۳۲	مشارکت عمومی- مردمی
-۰/۱۶۴	-۰/۳۴۴	-۰/۲۴۹	۰/۰۰۰	-۳/۳۲۳	۰/۸۰۸	۲/۷۵۱	فرهنگی- گردشگری
۰/۳۹۸	۰/۱۱۲	۰/۳۰۲	۰/۰۰۲	۴/۴۰۹	۰/۹۱۱	۳/۳۰۲	اجتماعی- جمعیتی
۰/۵۱۸	۰/۲۲۳	۰/۴۴۳	۰/۰۰۰	۴/۴۵۴	۰/۹۴۴	۳/۴۴۳	کالبدی- عملکردی
-۰/۳۰	-۱/۱۳۴	-۱/۰۷۷	۰/۰۰۲	-۳/۶۸۹	۰/۸۵۶	۲/۹۳۳	جمع

منبع: نویسنده‌گان، ۱۳۹۸

افزایش فرسودگی و ورود مهاجران از این منطقه نقل مکان کردند. بنابراین، ساکنان این منطقه از ساکنان قدیمی و

همان‌طور که عنوان شد، این منطقه، قلب تاریخی شهر شیراز را تشکیل می‌دهد و بسیاری از ساکنان این منطقه با

مقررات و دستورالعمل‌های اجرایی-حقوقی و مدیریتی را ایجاد می‌کند که مستلزم پاسخگویی به انتظارات و تعهدات است.

سنجش نابرابری میان محلات بافت تاریخی شهر شیراز

برای سنجش نابرابری میان مناطق شهر شیراز به لحاظ بازآفرینی بافت تاریخی از آزمون تحلیل واریانس (Anova) استفاده شده است. این آزمون هر یک از محلات پنج‌گانه بافت تاریخی را با بقیه محلات مقایسه کرده و تفاوت بین محلات را از نظر شاخص‌های بازآفرینی بافت تاریخی مشخص کرده و برای بیان تفاوت معناداری بین محلات، مورد استفاده قرار می‌گیرد. آزمون آماری فیشر (F) نسبت برآورد پراکندگی بین-گروهی و درون‌گروهی را نشان می‌دهد که هرچه مقدار آن بیشتر باشد؛ یعنی اختلافات میانگین بین گروه‌ها بیشتر از اختلاف درون‌گروه‌ها بوده است. نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس در جدول ۵ نشان می‌دهد که با توجه به سطح معنا-داری که کوچک‌تر از سطح ۰/۰۵ است، با ضریب اطمینان ۹۵ درصد می‌توان بیان کرد که بین محلات تاریخی شیراز به لحاظ شاخص‌های بازآفرینی تفاوت معناداری وجود دارد؛ یعنی وضعیت هر یک از شاخص‌های بازآفرینی در بین محلات با یکدیگر متفاوت هستند. بیشترین اختلاف میانگین بین محلات به شاخص مدیریت و قوانین و مقررات با توجه به مقدار آزمون F که برابر با (۱۵۵/۴۶) وجود دارد و بیانگر این است که وضعیت شاخص مدیریت و قوانین و مقررات در میان هر یک از محلات تاریخی شیراز با هم تفاوت زیادی دارد. همچنین، کمترین اختلاف میانگین بین محلات تاریخی شیراز به لحاظ شاخص کالبدی-عملکردی با توجه به مقدار آزمون F که برابر با (۴۳/۳۴) است و نشان‌دهنده این است که وضعیت شاخص کالبدی-عملکردی در میان محلات کمترین میزان تفاوت وجود دارد. شاخص کالبدی در بافت تاریخی شیراز خود درگیر مشکلات و ضعف‌های متعددی از جمله موارد ذیل است:

- عدم در نظر گرفتن شاخص‌های تاب آوری (عدم تجهیز و مقاوم سازی بافت تاریخی در برابر حوادث قهری و در نظر گرفتن شاخص ناپایداری برخی از ابنیه)
- عدم در نظر گرفتن احیای ساختار کالبدی و فضایی بافت کهن
- عدم توجه به حفاظت، ارتقا و طراحی عرصه‌های عمومی و بناهای شاخص و ارزش‌های تاریخی در بافت تاریخی

مهاجران تشکیل شده‌اند. پایین بودن مشارکت عمومی به سبب وجود ساکنان مهاجر و عدم نارضایتی ساکنان قدیمی از وجود مسائل زیادی که در منطقه ایجاد شده است.

این مورد نشان می‌دهد که نقش مشارکت مردمی در بازآفرینی بافت تاریخی شهر، بسیار مهم و تعیین‌کننده بوده و در این زمینه، چه به لحاظ مادی و چه معنوی باید از مشارکت مردم بهره‌گیری شود. عدم توجه به خواسته‌های مردم در هر امری، عدم عدالت در امور را سبب می‌شود و مشارکت مردم در طرح‌های بازآفرینی شهری نشان‌دهنده توجه مسئولان به خواسته‌ها و نیازهای آنان است. بنابراین، باید زمینه‌های مشارکت بخش خصوصی و عمومی از طریق مسئولین امر ایجاد شود و لازم است برنامه‌ریزی‌هایی در این خصوص صورت پذیرد. با توجه به دو بعد عاملیتی و ساختاری در سطوح خرد و کلان می‌توان باعث افزایش نقش مشارکت مردم در بازآفرینی بافت تاریخی شد. به منظور ایجاد تغییر نگرش فردی برای افزایش مشارکت مردم در نقش سطح خرد عاملیت به آموزش، آگاه‌سازی، احترام قائل شدن به آزادی‌های فردی و حقوق شهروندی نیاز است. فعالان و کنشگران مشارکت در سطح کلان و سازمانی نیز بایستی تغییراتی در دیدگاه‌ها و نگرش‌های خود به توانمندی‌های مردم ایجاد کنند. از این‌رو، یکی از مهمترین ایفاکنندگان نقش در فرآیند مشارکت‌پذیری و تسهیل امر مشارکت مردم، مدیران و کارشناسان بافت‌های شهری هستند که به مثابه عاملان اصلی در سطح کلان عمل می‌کنند. تغییر نگرش این گروه، نقشی تعیین‌کننده در پاسخگویی، واگذاری، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری به مردم و تسهیل فرآیند ارتباط با مردم دارد (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۸۰). عوامل دیگری مانند شرایط اجتماعی-اقتصادی خانواده و فرد، تحصیلات و سن نیز در این شاخص‌ها تأثیرگذار است که بررسی آن‌ها در مجال این پژوهش نیست. در برخی از محلات، شاخص کالبدی-عملکردی بدون در نظر گرفتن دیگر شاخص‌های بازآفرینی به صورت کالبدی صرف مورد اجرا قرار گرفته است. این موضوع به ضعف مدیریتی و سیستم سازمانی بافت تاریخی بر می‌شود که با بازآفرینی و احیای بافت به صورت مؤامان و یکپارچه و جامع را تنها با دید و نگاه کالبدی درک کرده‌اند. از جمله مواردی که زمینه‌ساز کاهش تعارض-های احتمالی بین ذی‌نفعان و متولیان امور می‌شود، وجود قوانین شفاف و واضحی است که حاصل همکاری دوجانبه مردم و مسئولین است. در حقیقت این شفافیت و وضوح قوانین،

نوسازی و بازآفرینی بافت تاریخی)
 ■ عدم کارآمد بودن و تأثیرگذاری برنامه‌های تحت عنوان ساماندهی و تجهیز قلمرو عمومی نتایج تحلیل واریانس F فقط معناداری تفاوت میانگین بین گروه‌ها (محلات) را بررسی می‌کند؛ ولی به طور دقیق مشخص نمی‌کند که این تفاوت‌های میانگین در میان کدام‌یک از گروه‌های مورد مطالعه وجود دارد؛ بنابراین برای تعیین دقیق تفاوت میان گروه‌ها، از آزمون پس از تجربه (LSD) استفاده شد.

- عدم ارائه طرح برای استفاده کارآمد از زمین‌های قهوه‌ای - زمین‌های رها شده و فاقد بنا (با وجود اینکه درصد بالایی از بافت را به خود اختصاص داده‌اند)
- عدم توجه به ارتقای هویت و منزلت مکانی - خلق هویت جدید متناسب با بستر و نیازهای معاصر
- عدم توجه به ایجاد و ارائه زیر ساخت‌های لازم و مناسب در بافت و اتصال خانه‌ها به زیر ساخت
- عدم ارائه و تدوین طرح‌ها و برنامه‌های حفاظتی جامع ویژه بافت فرهنگی - تاریخی (طرح حمایت از احیا، بهسازی،

جدول ۵. آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه آنوا برای بررسی رابطه میان محلات بافت تاریخی شهر شیراز از لحاظ شاخص‌های بازآفرینی

شاخص‌ها	آزمون واریانس	جمع مربعات	درجه آزادی	اختلاف مربعات	آزمون F	سطح معنی‌داری (Sig)
اقتصادی - سرمایه‌گذاری	بین گروهی	۴۴/۱۴	۵	۴۴/۲۳	۵۶/۷۳	۰/۰۰۰
	درون گروهی	۵۳/۱۷	۳۷۹	۰/۱۴		
	جمع	۹۷/۳۱	۳۸۴	۴۴/۳۷		
مدیریت و مقررات	بین گروهی	۸۵/۱۳	۵	۱۷/۳۳	۱۵۵/۴۶	۰/۰۰۰
	درون گروهی	۷۰/۱۲	۳۷۹	۰/۳۱		
	جمع	۱۵۵/۲۵	۳۸۴	۱۷/۶۴		
مشارکت عمومی - مردمی	بین گروهی	۸۱/۸۱	۵	۱۳/۷۳	۱۰۳/۳۴	۰/۰۰۲
	درون گروهی	۳۲/۱۲	۳۷۹	۰/۱۲		
	جمع	۱۱۳/۹۳	۳۸۴	۱۳/۸۵		
فرهنگی - گردشگری	بین گروهی	۱۲۲/۲۵	۵	۳۳/۴۳	۱۰۱/۳۱	۰/۰۰۰
	درون گروهی	۵۶/۲۲	۳۷۹	۰/۲۲		
	جمع	۱۷۸/۴۷	۳۸۴	۳۳/۶۵		
اجتماعی - جمعیتی	بین گروهی	۱۲۳/۶۲	۵	۳۶/۱۳	۱۲۳/۲۴	۰/۰۰۱
	درون گروهی	۲۱/۲۳	۳۷۹	۰/۱۴		
	جمع	۱۳۴/۸۵	۳۸۴	۳۶/۲۷		
کالبدی - عملکردی	بین گروهی	۱۳۳/۱۳	۵	۲۲/۲۱	۴۳/۳۴	۰/۰۰۰
	درون گروهی	۲۲/۲۲	۳۷۹	۰/۳۳		
	جمع	۱۵۵/۳۵	۳۸۴	۲۲/۵۴		
کل شاخص‌ها	بین گروهی	۶۱/۲۳	۴	۲۲/۵۱	۱۲۵/۱۴	۰/۰۰۰
	درون گروهی	۳۵/۳۶	۳۶۷	۰/۰۷		
	جمع	۹۶/۵۹	۳۷۱			

بافت تاریخی در هر یک از محلات شهر شیراز از آزمون فریدمن استفاده شده است. نتایج آزمون نشان می‌دهد که سطح معناداری در آزمون فریدمن برابر ۰/۰۰۰ است. این نشانگر آن است که حداقل یک زوج از رتبه میانگین گویه‌ها، تفاوت معناداری با هم دارند. میانگین رتبه نشان‌دهنده تأثیرگذاری آن گویه بوده و کمترین میانگین رتبه، کمترین نقش را در بازآفرینی ایفا می‌نماید. با توجه به جدول ۷، محله سردزک با میانگین رتبه ۳/۵۳ کمترین میانگین و رتبه و محله بازارمرغ با میانگین ۱۲/۱۷ بیشترین میانگین را در میان سایر محلات به خود اختصاص داده و در رتبه اول قرار گرفته است.

در جدول ۶، نتایج آزمون LSD برای بررسی تفاوت شاخص‌های بازآفرینی بافت تاریخی در محلات تاریخی شهر شیراز شهر نشان داده شده است؛ در خروجی آزمون LSD میانگین هر محله با میانگین محلات دیگر به صورت زوجی مقایسه شده است. با توجه به اینکه سطح معناداری در مقایسه این گروه‌ها از ۰/۰۵ کمتر است؛ تفاوت میانگین در میان محلات تاریخی شهر شیراز به لحاظ شاخص‌های بازآفرینی بافت تاریخی معنادار است؛ هرکجا مقدار سطح معناداری (Sig)، از ۰/۰۵ کمتر باشد، تفاوت معنادار است، بنابراین تفاوت در میانگین در تمام محلات تاریخی شهر شیراز معنی‌دار است. به منظور بررسی میانگین شاخص‌های بازآفرینی

جدول ۶. نتایج آزمون LSD برای بررسی تفاوت شاخص‌های بازآفرینی بافت تاریخی در محلات تاریخی شهر شیراز

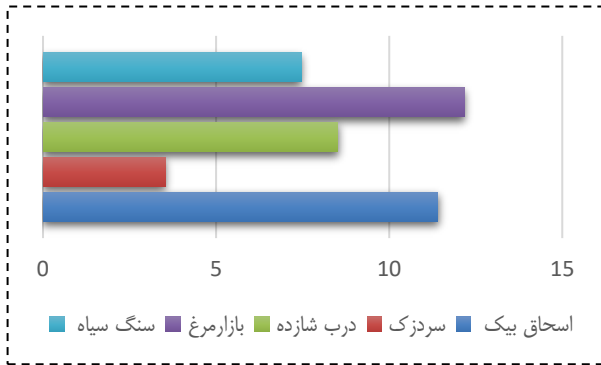
محله	محل	اختلاف میانگین	اختلاف استاندارد	سطح معنی‌داری			
				سطح معنی‌داری	حد پایین	حد بالا	سطح اطمینان ۹۵٪
محله	سردزک	۰/۱۱۲	۰/۰۶۱	۰/۰۰۰	۰/۰۵۳	۰/۱۵۶	
	درب شازده	-۰/۰۸۹	۰/۰۶۵	۰/۰۰۰	-۰/۱۲۶	-۰/۰۳۲	۱
	بازارمرغ	۰/۰۷۸	۰/۰۶۰	۰/۰۰۰	۰/۰۵۵	۰/۱۳۸	
سنگ سیاه	اسحاق بیک	-۰/۲۱۲	۰/۰۶۵	۰/۰۰۱	-۰/۲۶۵	-۰/۱۴۹	
	سردزک	۰/۱۶۵	۰/۰۵۸	۰/۰۰۰	۰/۰۴۷	۰/۲۱۸	
	درب شازده	-۰/۰۵۵	۰/۰۶۲	۰/۰۰۰	-۰/۰۹۹	-۰/۰۱۴	
سردزک	بازارمرغ	۰/۱۶۵	۰/۰۵۹	۰/۰۰۰	۰/۳۳۴	-۰/۱۱۹	
	اسحاق بیک	-۰/۱۱۲	۰/۰۶۱	۰/۰۰۰	-۰/۲۱۶	-۰/۰۹۳	
	سنگ سیاه	۰/۱۶۵	۰/۰۵۸	۰/۰۰۰	۰/۰۵۸	۰/۲۴۷	
درب شازده	درب شازده	-۰/۰۶۶	۰/۰۶۰	۰/۰۰۷	-۰/۱۱۱	-۰/۰۴۰	
	بازارمرغ	۰/۲۱۲	۰/۰۵۷	۰/۰۰۰	۰/۰۵۷	۰/۳۲۶	
	اسحاق بیک	-۰/۰۷۸	۰/۰۶۰	۰/۰۰۲	-۰/۱۳۸	-۰/۰۴۷	
بازارمرغ	سنگ سیاه	-۰/۱۶۵	۰/۰۵۹	۰/۰۰۰	-۰/۲۳۹	-۰/۱۳۴	
	سردزک	۰/۱۵۵	۰/۰۶۳	۰/۰۰۰	۰/۰۶۳	۰/۱۲۵	
درب شازده	سردزک	-۰/۲۱۲	۰/۰۵۷	۰/۰۰۰	۰/۰۵۷	۰/۱۴۱	
	درب شازده	۰/۱۶۵	۰/۰۶۳	۰/۰۰۰	۰/۰۶۳	۰/۱۲۵	

جدول ۷. آزمون فریدمن جهت بررسی محلات تاریخی شهر شیراز از نظر شاخص‌های بازآفرینی

میانگین رتبه	محلات
۱۱/۱۴	اسحاق بیک
۳/۵۳	سردزک
۸/۵۱	درب شازده
۱۲/۱۷	بازارمرغ
۷/۴۶	سنگ سیاه
۱۹۵	حجم نمونه
۱۳۳۸/۱۷۰	آماره کای دو
۱۳	درجه آزادی
۰/۰۰۰	سطح معنی داری

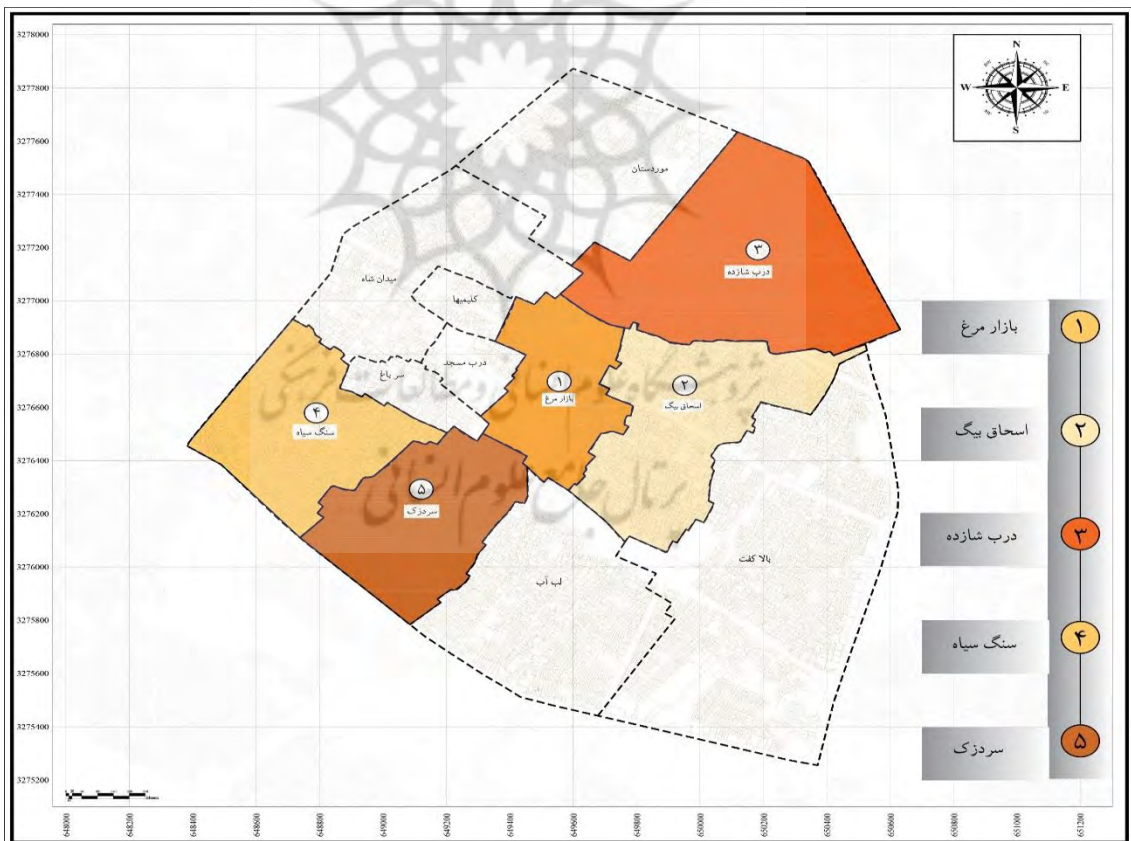
منبع: نویسندگان، ۱۳۹۸

موجود در محلات تاریخی و از سوی دیگر، زمینه اقدامات آینده در راستای بازآفرینی محلات مذکور را فراهم می‌آورد (شکل ۴) (شکل ۵).

شکل ۴. تفاوت میانگین محلات پنج‌گانه بافت تاریخی شیراز به لحاظ شاخص‌های بازآفرینی

نتایج حاصل از ارزیابی بازآفرینی محلات در این پژوهش از یک سو چارچوب لازم جهت بررسی علمی و منطقی وضعیت

شکل ۵. رتبه‌بندی محلات پنج‌گانه بافت تاریخی شیراز به لحاظ شاخص‌های بازآفرینی

پنج گانه شهر شیراز در وضعیت موجود بافت تاریخی، از جهت میزان تحقق شاخص‌های پایداری و بازآفرینی، در وضعیت نیمه مطلوب تا نامطلوب قرار دارند. که نتایج حاصل از طریق آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای، آزمون F، آزمون فریدمن و آزمون LSD در ارزیابی وضعیت شاخص‌ها و معیارهای بازآفرینی و پایداری در بافت تاریخی مؤید همین مطلب است. لازم به ذکر است که در برخی از محلات، شاخص کالبدی-عملکردی با عملکرد متوسط رو به پایین خود و تفاوت فاحش در محلات هدف پنج‌گانه، بدون در نظر گرفتن دیگر شاخص‌های بازآفرینی به صورت کالبدی صرف مورد اجرا قرار گرفته است. این موضوع به ضعف مدیریتی و سیستم سازمانی بافت تاریخی برمی‌گردد که با بازآفرینی و احیای بافت به صورت مؤامان و یکپارچه و جامع را تنها با دید و نگاه کالبدی درک کرده‌اند که این نتیجه از طریق نتیجه آزمون F و تفاوت معنادار اختلاف میانگین شاخص‌ها در محلات هدف بافت تاریخی شیراز تایید می‌شود. در این میان جهت اصلاح و بهبود وضع موجود بافت تاریخی شیراز، مسئولان و مدیران شهری و همچنین ذی‌نفعان و بازیگران اصلی باید روند اجرای سیاست و برنامه‌های بازآفرینی پایدار شهری را فراتر از رویکردها و سیاست‌های کوتاه‌بینانه و متعصبانه دیده و به صورت مشارکتی، با همکاری مردم و دیگر سازمان‌های ذی‌ربط وارد عمل شوند به صورتی که بتوان یک سیستم یکپارچه و منسجم مدیریتی در بافت‌های تاریخی، ناکارآمد و کل شهر به وجود آورد. از سوی دیگر در طول تمامی روند و مراحل تهیه، تصویب و اجرای برنامه بازآفرینی پایدار شهری باید موفقیت و تحقق پذیری این طرح‌ها مدنظر قرار بگیرد. به طور کلی، برای رفع مشکلات بافت تاریخی، نیاز به مطالعات همه‌جانبه‌نگر در تمامی ابعاد و شاخص‌های بازآفرینی بوده و در چارچوب چشم‌اندازی که بر مبنای مشارکت تمامی دست‌اندرکاران تصمیم‌گیری مرتبط با محدوده مورد بررسی صورت می‌گیرد، بخشی از مأموریت برنامه بازآفرینی شهری بافت تاریخی شیراز اجرایی می‌شود.

منابع

آریانا، اندیشه، محمدی، محمود و کاظمیان، غلامرضا (۱۳۹۷). مدل مدیریت تعارض ذینفعان بازآفرینی شهری برپایه حکمروایی همکارانه. *نشریه نامه معماری و شهرسازی*، ۲۱، ۱۴۳-۱۲۳.

ابوذری، پاتنه‌آ و زیاری، یوسفعلی (۱۳۹۸). تحلیل نقش سرمایه اجتماعی بر مشارکت‌پذیری در طرح‌های ساماندهی بافت-

در واقع اگر به هر دلیل و در هر مرحله‌ای از تهیه، تصویب و اجرای طرح‌های بافت تاریخی، موفقیت و تحقق پذیری سیاست و برنامه بازآفرینی شهری با مشکل مواجه شود، کل برنامه بازآفرینی زیر سوال می‌رود. بنابراین، از ابتدای امر بایستی گروه‌ها سازمان‌ها و نهادهای وابسته به طرح‌های بازآفرینی و مربوط به بافت تاریخی شناسایی شوند و در تمام مراحل در رابطه متقابل حرفه‌ای با دیگر عوامل و ذینفعان بافت تاریخی باشند. از دیگر سوی، ممکن است بسیاری از مشکلات بافت تاریخی، با در نظر گرفتن مشارکت مردم به خصوص ساکنین بومی به عنوان نقطه عطف در فرآیند بازآفرینی و احیا حل شوند. در این مرحله باید بر اساس طرح و ضوابط مشخص آن، میزان و نقش هر یک از نهادهای دخیل در تحقق‌پذیری برنامه بازآفرینی، در ارتباط با شاخص‌ها و معیارهای پایداری و بازآفرینی مشخص شود. به منظور شناخت ضعف‌ها و مشکلات احتمالی پیش‌روی تحقق برنامه بازآفرینی بایستی از ارزیابی در همه مراحل فرآیند انجام طرح و برنامه بازآفرینی پایدار شهری استفاده کرد. فی‌الواقع با توجه به مباحث ذکر شده، می‌توان شرایط نامطلوب فعلی بافت تاریخی شیراز را بهبود بخشید تا به موفقیت و تحقق‌پذیری برنامه دست یافت. موفقیت و تحقق سیاست بازآفرینی در بافت تاریخی باعث می‌شود که نتایج مثبت کالبدی-عملکردی، سیاسی، اجتماعی-جمعیتی، اقتصادی و زیست محیطی داشته و به اهداف پایداری شهری در زمینه احیای بافت تاریخی، جامعه عمل بپوشاند. از این‌رو، چنانچه به قابلیت‌ها و مشکلات موجود توجه شود، بافت تاریخی شهر شیراز توان رقابت را با دیگر مکان‌ها در داخل کشور می‌یابد و شاهد تغییراتی نه تنها در بافت تاریخی، بلکه در کل شهر شیراز خواهیم بود. از جمله این تغییرات بازآفرینی اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی بافت تاریخی، سرمایه‌گذاری هرچه بیشتر و افزایش سهم اشتغال به طرف استانداردهای بیشتر زندگی است.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها، نشانگر آن است که در وضع موجود، معیارها و شاخص‌های بازآفرینی پایدار شهری، از حیث میزان موفقیت و تحقق‌پذیری پایین‌تر از حد مطلوب و وضعیت نیمه مطلوب تا نامطلوب قرار دارند. با تعمیم نتایج حاصل به کل سیاست‌ها و برنامه‌های بازآفرینی پایدار شهری در شیراز، می‌توان در پاسخ به سوال اصلی و مسئله تحقیق بیان کرد که وضعیت شاخص‌های بازآفرینی پایدار شهری در محلات

سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکل‌های مردمی در بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهری (نمونه موردی: محله مهدیه واقع در ناحیه غرب شهرکرد). *مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۴۱، ۹۱۴-۸۹۵.

توکلی‌نیا، جمیله و یداله‌نیا، حسین (۱۳۹۷). تحلیل شاخص‌های حکمروایی خوب در بازآفرینی شهری از منظر ساکنان محله (مطالعه موردی: محله تجریش). *فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)*، ۹ (۱)، ۲۸۰-۲۶۵.

حبیبی، سیدمحسن و مقصودی، ملیحه (۱۳۹۶). مرمت شهری: تعاریف، نظریه‌ها، تجارب، منشورها و قطعه‌نامه‌های جهانی، روش‌ها و اقدامات شهری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

حبیبی، کیومرث، پوراحمد، احمد و مشکینی، ابوالفضل (۱۳۸۶). بهسازی و نوسازی بافت‌های کهن شهری. کردستان: انتشارات دانشگاه کردستان.

رسولی، محمد، نوری، سیدعلی و ذبیحی، حسین (۱۳۹۸). ابعاد و شاخص‌های مشترک در ارتقا کیفی سکونتگاه‌های غیررسمی و بازآفرینی شهری پایدار در ایران. *جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)*، ۹ (۲)، ۷۹۲-۷۶۷.

زنگی‌آبادی، علی و مؤیدفر، سعیده (۱۳۹۱). رویکرد بازآفرینی شهری در بافت‌های فرسوده: برزن شش‌بادگیری شهر یزد. *فصلنامه معماری و شهرسازی آرمانشهر*، ۵ (۹)، ۳۱۴-۲۹۷.

سجاذزاده، حسن، حمیدی‌نیا، مریم و دالوند، رضوان (۱۳۹۶). سنجش و ارزیابی ابعاد محرک توسعه در بازآفرینی محله‌های سنتی نمونه موردی: محله حاجی در بافت تاریخی شهر همدان. *مجله جغرافیا و توسعه*، ۴۹، ۲۲-۱.

شعله، مهسا، لطفی، سهند و کیان، فریبا (۱۳۹۷). کاربرد فرآیند یکپارچه طراحی شهری در بازآفرینی مکان‌مبنای بافت‌های تاریخی باززنده‌سازی تداوم مکانی گذر سنگ سیاه شیراز. *فصلنامه مدیریت شهری*، ۵۲، ۱۲۶-۱۰۹.

شماعی، علی، موحد، علی و رضایورمیرصالح، حسن (۱۳۹۷). تحلیل نقش بازآفرینی بافت قدیم شهر اردکان در توسعه گردشگری شهری. *فصلنامه مطالعات شهر ایرانی-اسلامی*، ۹ (۳۴)، ۷۲-۵۹.

شهرداری شیراز (۱۳۹۸). بخش آمار و اطلاعات شهرداری منطقه ۸ شهر شیراز.

سایت: <http://ww.shiraz.ir/zone8>

شیری، بهروز و معروف‌نژاد، عباس (۱۳۹۷). بررسی منظر

های فرسوده با رویکرد بازآفرینی شهری (مورد پژوهی: منطقه ۱۲ شهر تهران). *جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)*، ۹ (۳)، ۳۳۵-۳۴۹.

اسدی، درنا و رفیعیان، مجتبی (۱۳۹۷). بررسی عوامل موثر بر بازآفرینی محلات تاریخی با تاکید بر رویکرد برندسازی شهری نمونه موردی: محله سنگ سیاه شیراز. *مطالعات محیطی هفت حصار*، ۶ (۲۴)، ۱۴-۵.

امینی، میلاد، صارمی، حمیدرضا و قالیباف، محمدباقر (۱۳۹۷). جایگاه حکمروایی شهری در فرآیند بازآفرینی بافت فرسوده شهری مطالعه موردی: منطقه ۱۲ شهر تهران. *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، ۳۳ (۳)، ۲۰۲-۲۱۷.

ایزدفر، نجمه و رضایی، محمدرضا (۱۳۹۹). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر بازآفرینی پایدار شهری با رویکرد آینده‌پژوهی (مورد شناسی: بافت ناکارآمد شهر یزد). *فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری-منطقه ای*، ۱۰ (۳۴)، ۱۰۹-۱۳۰.

ایزدی، پگاه (۱۳۹۶). *ارائه و تبیین الگوی بازآفرینی شهری با تاکید بر رویکرد فرهنگ‌مبنای مطالعه موردی: منطقه ۸ شهرداری شهر شیراز*. پایان‌نامه دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی. دانشگاه سیستان و بلوچستان.

ایزدی، محمدسعید (۱۳۸۰). بررسی تجارب مرمت شهری در ایران با تاکید بر تحولات دو دهه اخیر. *هفت شهر-فصلنامه عمران و بهسازی شهری*، ۳، ۴۲-۳۲.

برک‌پور، ناصر و اسدی، ایرج (۱۳۸۸). مدیریت و حکمروایی شهری. تهران: انتشارات دانشگاه هنر.

پوراحمد، احمد و احمدی‌فرد، نرگس (۱۳۹۷). بررسی نقش گردشگری خلاق در بازآفرینی بافت تاریخی (مطالعه موردی: منطقه ۱۲ شهر تهران). *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری*، ۶ (۱)، ۹۰-۷۵.

پوراحمد، احمد، حبیبی، کیومرث و کشاورز، مهناز (۱۳۸۹). سیر تحول مفهوم‌شناسی بازآفرینی شهری به عنوان رویکردی نو در بافت‌های فرسوده شهری. *فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، ۱ (۱)، ۹۲-۷۳.

پوراحمد، احمد، زیاری، کرامت‌الله و حسینی، علی (۱۳۸۹). بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهری با تاکید بر فضاهای گذران اوقات فراغت (نمونه موردی: محله قیطریه تهران). *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۱۹ (۳)، ۳۸-۱.

توکلی، نجمه، مؤیدفر، سعیده و ذاکریان، ملیحه (۱۳۹۶). نقش

های تاریخی از دیدگاه ساکنین محلی با بهره‌گیری از روش تحلیل عاملی (نمونه موردی: شهر شیراز). *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۳۲، ۱۳۹-۱۲۷.

لطفی، سهند (۱۳۹۰). بازآفرینی شهری فرهنگ مینا: تأملی بر بن‌مایه‌های فرهنگی و کنش بازآفرینی. *مجله هنرهای زیبا*، ۳(۴۵)، ۶۲-۴۹.

لطفی، سهند، شعله، مهسا و علی‌اکبری، فاطمه (۱۳۹۶). تدوین چارچوب مفهومی کاربست اصول و آموزه‌های بازآفرینی شهری فرهنگ مینا (موردپژوهی: بافت تاریخی شیراز). *نشریه انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران*، ۱۳، ۲۴۵-۲۲۹.

مهندسین مشاور پردازاز (۱۳۹۵). *طرح تفصیلی بافت تاریخی فرهنگی شیراز*.

مؤیدفر، سعیده و صابری، محمدرضا (۱۳۹۹). آینده‌پژوهی در بافت تاریخی با رویکرد توسعه پایدار (مطالعه موردی: برزن شش بادگیری یزد). *پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری*، ۱۸(۱)، ۱۳۷-۱۵۹.

نادریان، زهرا (۱۳۹۶). بازآفرینی فرهنگی اجتماعی فضاهای شهری با هدف ارتقاء هویت محله‌ای (مطالعه موردی: محله سنگ شیر همدان). *مجله مطالعات محیطی هفت حصار*، ۱۹(۶)، ۹۶-۸۷.

ویسی، فرزاد، مرادی، اسکندر و دیوانی، آرمان (۱۳۹۹). مقایسه ظرفیت بازآفرینی شهری پایدار در محله‌هایی با بافت فرسوده و غیررسمی شهری (مطالعه موردی: شهر میوان). *پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری*، ۱۸(۱)، ۴۵-۷۱.

Hong, Y. (2018). Resident participation in urban renewal: Focused on Sewoon Renewal Promotion Project and Kwun Tong Town Centre Project. *Frontiers of architectural research*, 7(2), 197-210.

Kim, S., & Bramwell, B. (2019). Boundaries and boundary crossing in tourism: A study of policy work for tourism and urban regeneration. *Tourism Management*, 75.

Korkmaza, C., & Balabanb, O. (2019). Sustainability of urban regeneration in Turkey: Assessing the performance of the North Ankara Urban Regeneration

اجتماعی بافت‌های ناکارآمد شهری؛ مطالعه موردی: کوی نهضت‌آباد کلان شهر اهواز. *مجله آمایش محیط*، ۱۱ (۴۳)، ۲۵۲-۲۳۵.

صفایی‌پور، مسعود و دامن‌باغ، صفیه (۱۳۹۸). تحلیل مؤلفه‌های بازآفرینی شهری در بافت فرسوده مرکزی شهر اهواز. *فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی*، ۱۵(۱)، ۱۰۳-۱۲۲.

عزیزی، محمدمهدی و بهرام، بهاره (۱۳۹۶). نقش پروژه‌های محرک توسعه در بازآفرینی بافت مرکزی شهرها نمونه مطالعاتی: بافت تاریخی شهر یزد. *مجله هنرهای زیبا*، ۲۲ (۴)، ۱۶-۵.

فکوهی، ناصر (۱۳۸۳). *انسان‌شناسی شهری*. تهران: نشر نی.
فنی، زهره، توکلی‌نیا، جمیله و بیرانوندزاده، مریم (۱۳۹۹). کاربست تحلیلی-ساختاری بازآفرینی پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر خرم‌آباد). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۲(۱)، ۱۸۱-۱۹۷.

فنی، زهره و شیرزادی، فرزانه (۱۳۹۷). تحلیل عوامل موثر بر بازآفرینی فضاهای تاریخی شهر (مطالعه موردی: میدان مشق، تهران). *مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۴۲، ۱۹۷-۱۷۹.

قاسمی، ایرج، قاسمی‌سیانی، محمد و حیدری، حسین (۱۳۹۴). تحلیل عوامل موثر بر مشارکت مردم در نوسازی و بهسازی بافت فرسوده. *فصلنامه رفاه اجتماعی*، ۱۵(۵۹)، ۲۸۶-۲۵۳.

کریم‌زاده، علی، شهریاری، سیدکمال‌الدین و اردشیری، مهیار (۱۳۹۷). تحلیلی بر گردشگری شهری در بازآفرینی بافت-

Project. Habitat International.
Lazarević, E., Koružnjak, A. & Devetaković, M. (2016). Culture Design-led Regeneration as a Tool Used to Regenerate Deprived Areas Belgrade- the Savamala quarter; Reflections on an Unplanned Cultural Zone. *Energy and Buildings*, 1(115), 3-10.

Maginn, P J. (2007). Towards more effective community participation in urban regeneration: the potential of collaborative planning and applied ethnography. *Qualitative Research*, 7 (1), 25-43.

- Peerapun, W. (2012). Participatory Planning Approach to Urban Conservation and Regeneration in Amphawa Community. *Asian Journal of Environment-Behavior studies*, 3(7).
- Rabbiosi, C. (2015). Renewing a Historical Legacy: Tourism, Leisure Shopping and Urban Branding in Paris. *Cities*, 4(1), 195-203.
- Roberts, P. (2000). The evolution, definition and purpose of urban regeneration, in P. Roberts and H. Syke (Eds). *Urban Regeneration, a Handbook*. British Urban Regeneration Association. London: SAGE Publications.
- Tort-Donada, J., Santasusagna, A., Rode, S., & TeresaVadrí, M. (2020). Bridging the gap between city and water: A review of urban-river regeneration projects in France and Spain. *Science of the Total Environment*, 700(15).
- Yung, E. H. K., Zhang, Q., & Chan, E. H. (2017). Underlying social factors for evaluating heritage conservation in urban renewal districts. *Habitat International*, 66, 135-148.
- Zheng, H.W., Shen, G.Q., & Wang, H. (2014). A review of recent studies on sustainable urban renewal. *Hong Kong: Habitat International*, 41, 272-279.

